

Христич Інна

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

У статті розглянуті питання визначення проблем дослідження корупції у приватній сфері України. Акцентується увага на проблемі встановлення обсягів корупції у приватній сфері. Встановлено, що оцінка реальних обсягів корупції у приватній сфері носить формальний та суб'єктивний характер.

Ключові слова: *корупція, приватна сфера, антикорупційний комплаєнс, масові опитування.*

The article examines the issues of identifying problems of corruption research in the private sphere of Ukraine. The attention is focused on the problem of establishing the volume of corruption in the private sphere. It has been established that the assessment of real volumes of corruption in the private sphere is formal and subjective.

Key words: *corruption, private sphere, anti-corruption compliance, mass polls.*

В статье рассмотрены вопросы определения проблем исследования коррупции в приватной сфере Украины. Акцентируется внимание на проблеме установления объемов коррупции в приватной сфере. Установлено, что оценка реальных объемов коррупции в приватной сфере носит формальный и субъективный характер.

Ключевые слова: *коррупция, приватная сфера, антикоррупционный комплаєнс, массовые опросы.*

Сучасний розвиток кримінологічних досліджень не можна представити без використання відповідної інформаційної бази. На жаль, більшість вчених тривалий час підкреслюють, що офіційна кримінально-правова статистика, яка існує в нашій країні, не забезпечує достовірної картини. Більшість вчених вважали, що введення в дію 20 листопада 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу, істотно покращить ситуацію з інформативним забезпеченням щодо стану злочинності в країні. Але цього не сталося. Особливо це стосується обліку вчинених корупційних діянь у приватній сфері.

Тривалий час на корупцію у приватній сфері зовсім не звертали уваги, вважаючи, що її не існує, тому вона зараз набула загрозливих масштабів і її відчувають усі пересічні громадяни країни, тому що вона проявляється у формі хабарництва, «гешефтів», «подарунків», матеріалізованих «подяк».

Корупція виникає як результат дії системи об'єктивних та суб'єктивних причин та умов. Загалом ефективна протидія корупції передбачає системний підхід та застосування комплексних заходів. Зрозуміло, що повного подолання та викорінення корупції неможливо, тому що ще, як це підкреслював Шарль Монтеск'є «... відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямку, доки не досягне належної їй межі» [1, с. 12].

У працях таких відомих дослідників проблем боротьби з корупцією, як Дж. Белентайн, Г. Блек, М. Джонстон, Дж. Най, Р. Перкінс та багатьох інших, присвячених дослідженню витоків цього явища, аргументовано доведено, що корупція відома суспільству ще з давнини. Так, наприклад, перші прояви корупції вчені датують IV–V ст. до н. е. [2, с. 1–4].

Корупція існує в будь-якій країні світу. Але проблеми, пов'язані з надзвичайно високим рівнем корумпованості українського суспільства, віднесено до пріоритетних напрямів діяльності Президента й Уряду України, що і позначається на важливості їх розгляду. Міжнародні дослідження свідчать про негативний стан та тенденції розвитку корупції у приватній сфері України. Так, за результатами дослідження компанії «Ernst & Young Global Limited», станом на 2017 р. Україна займає перше місце за рівнем корупції серед 41 країни з Європи, Близького Сходу, Індії та Африки (88% респондентів вважають, що корупція широко розповсюджена в діловій практиці, а 37% респондентів готові запропонувати грошову винагороду, щоб допомогти бізнесу вижити) [3]. За Індексом економічної свободи Україна належить до країн із невільною економікою (166 місце з 180 країн світу станом на 2017 р.). Одна з причин низького рейтингу – високий рівень корупції (29,2 бали із 100) та неефективність судового захисту (22,6 бали із

100) [4]. У результатах дослідження проведеного Американською торговою палатою у період з березня 2014 р. по жовтень 2015 р. зазначається, що переважна більшість (88%) опитаних українських компаній зіштовхуються з корупцією під час ведення бізнесу [5].

Сучасний стан протидії корупції в нашій країні свідчить про те, що органи, які покливані реалізувати антикорупційну політику держави, в першу чергу звертають увагу на протидію в публічній сфері, а на приватну сферу звертають менше уваги.

Однак, постійний розвиток приватного сектора економіки, передача державою деяких своїх функцій та повноважень приватним особам свідчить про підвищення значення приватної сфери у суспільному середовищі. Тому протидії корупції в приватній сфері повинно приділятися більше уваги.

Для України введення антикорупційних заходів на підприємствах – відносно нове явище, хоча в більшості країн воно використовується давно. Наприкінці 2011 р. Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» в межах проекту «Поеднуємося заради реформ», який фінансувало Агентство з міжнародного розвитку США (USAID), у партнерстві з українською мережею Глобального договору ООН було проведено дослідження, метою якого було встановлення ролі бізнесу, державних органів, донорів і неурядових організацій в протидії корупції. Було встановлено дуже низький рівень готовності українських компаній зайняти активну позицію в справі боротьби з корупцією. Практично майже половина опитуваних українських підприємств не має чіткої позиції щодо питань антикорупційної корпоративної політики. Фактично кожне третє підприємство не готове віддати 3–5% свого доходу на ефективну боротьбу з корупцією (експерти при цьому вважають, що суми, які втрачені внаслідок корупції, складають 4–10% обігу компанії). І тільки кожне четверте підприємство готове направити таку частину на ефективну протидію корупції [6, с. 6].

Кількість облікованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупційним підкупом у приватній сфері, становить менше 5% від усього загалу корупційних підкупів. Таке співвідношення навряд чи можливо обґрунтувати значно нижчим рівнем корумпованості приватного сектору. Скоріше за все такий результат свідчить про те, що правоохоронні органи, уповноважені реалізовувати антикорупційну політику держави, здебільшого спрямовані на протидію корупційному підкупу саме у публічній сфері, а не в приватній [7, с. 70–71].

Основною метою державної політики в галузі боротьби з корупцією є створення дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні. Успішна протидія корупції можлива за умови наявності належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади та координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством.

На сучасному етапі відбуваються дійсно позитивні зміни. Зрозуміло, що реально оцінити рівень корупції дуже складно, тому що основні дослідження цього явища – це опитування.

В цілому можна вважати, що на сьогодні найбільше значення мають масові опитування громадян щодо стану корупції. Але можна теоретично використовувати й інше. Методами та інструментами для збору інформації з зовнішніх джерел можуть бути: опитування (анкетування) представників громадськості й суб'єктів господарювання, що мали безпосередній досвід взаємодії з установою, на предмет визначення думки та досвіду стикання з корупцією в діяльності установи; інтерв'ю з метою одержання детальної інформації про досвід роботи з установою; обговорення в колі фокусних груп

або у вигляді мозкового штурму з метою обговорення корупційних ризиків, а також вироблення шляхів їх усунення та мінімізації; аналіз результатів незалежних соціологічних, наукових, експертних та інших досліджень стосовно роботи установи; аналіз повідомлень у засобах масової інформації та соціальних мережах про діяльність установи. Додатково можливо використовувати інші спеціальні методи та інструменти, такі як, наприклад: Метод Дельфі, за яким експерти висловлюють свою думку індивідуально і анонімно, при цьому маючи можливість дізнатися думки інших експертів. Цей метод дозволяє провести незалежний аналіз і голосування експертів; аналіз сценаріїв, за яким конструюються та аналізуються можливі корупційні сценарії для більш детального розуміння та вивчення потенційних корупційних вчинків; аналіз інформаційних систем, за якими аналізуються журнали реєстрації подій в інформаційних системах та контрольних списках доступу до інформації з метою виявлення можливих корупційних вчинків посадової особи [8, с. 15–16].

Найбільш поширеною формою корупції у приватному секторі, на думку співробітників правоохоронних, є «відкати», про це повідомили близько половини правоохоронців, в той час як лише третина (31%) підприємців вважають таку практику поширеною, при цьому наявна відмінність в оцінюванні цього явища залежно від розміру бізнесу: «відкати» найчастіше практикуються в середньому та великому бізнесі, найрідше – у малому, тобто ризик виникнення корупції у вигляді «відкату» вищий у великому підприємстві, на відміну від малого. Також слід звернути увагу і на той факт, що під час глибинних інтерв'ю у частині, що стосується форм корупції у приватному секторі, респонденти називали у переважній більшості лише «відкати» і оцінювання рівня поширеності корупційних практик здійснювалося в основному також ґрунтуючись на знаннях підприємців щодо «відкатів». «Відкат» – це особлива форма стосунків, яка поширена як у відносинах з державними установами, так і всередині приватного сектору. «Відкати» приймають різні форми і цей феномен виникає у випадку, коли

відповідальна особа, яка розпоряджається певними ресурсами своєї компанії в межах своїх повноважень приймає рішення щодо здійснення закупівель/продажу товарів або послуг, отримує неофіційні платежі в обмін на співробітництво з певною бізнес установою. Найбільш поширеним благом у «відкаті» виступають готівкові розрахунки. Іноді, для зменшення ризику бути викритим, здійснюються перекази на банківську картку, перерахунки на підставну фірму, останнім часом набувають поширення застосування анонімних електронних систем платежів (на кшталт Webmoney). Також у формі «відкату» можуть виступати коштовні подарунки, персональні знижки на певні товари (наприклад, якщо фірма, в якій працює «отримувач відкату», здійснює гуртові закупівлі побутової техніки), більш м'які, приховані форми на зразок фінансування участі у конференції за кордоном (характерно для фармацевтичної галузі, коли певна компанія-виробник ліків фінансує участь у конференції головліка медичної установи). Якщо «відкат» виплачується у грошовій формі, його розмір залежить від суми контракту і зазвичай визначається у відсотковому еквіваленті та може коливатися в діапазоні від 1–2% до 50–60% [9, с. 15–16].

З вищенаведеного можна зробити невтішний висновок, що протидія корупції в цілому в нашій країні ведеться дуже повільно і більшість населення вважає, що корупція збільшується. Тому, мабуть, нашій країні необхідно переходити на реальні масові опитування громадян в цьому питанні раз на рік. Перший раз це можна провести при проведенні перепису населення.

Щодо протидії корупційним підприємницьким ризикам суб'єкти господарювання розробляють відповідні антикорупційні програми, тобто чинний антикорупційний комплаєнс. Для повноцінної реалізації антикорупційної програми необхідно розробити методики визначення корупційних ризиків. Такі методики мають реалізовуватись у компаніях та корпораціях приватного права, із урахуванням особливостей правових статутів даних організацій та їх працівників.

Усі дослідження стану корупції у приватній сфері підкреслюють основне. Суспільству необхідно прищепити «антикорупційну культуру» і головне – це починати із себе: не брати і не давати хабарів, тому що кожен п'ятий українець стикається з хабарництвом, або бере, або дає хабарі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ, 2004. 400 с.
2. Политическая коррупция. Руководство (Справочник) / под. ред. В. Т. Левайна. Нью-Бруксвик; Оксфорд. 1988. 278 с.
3. Згідно з дослідженням ЕУ, керівникам не вдається ефективно формувати принципи ділової етики URL: <http://www.ey.com/ua/uk/newsroom/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-right-tone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey> (дата звернення: 16.04.2019).
4. Index of Economic Freedom 2017. URL: <http://www.heritage.org/index/ranking> (дата звернення: 16.04.2019).
5. Опитування Американської торгової палати показало ставлення українських бізнесменів до боротьби з корупцією. URL: <http://tyzhden.ua/News/161979> (дата звернення: 16.04.2019).
6. Бабяк Н. Д., Білоцька І. А., Старушик Ю. В. Антикорупційний комплаєнс: основні засади і перспективи впровадження у вітчизняний корпоративний сектор. *Держава та регіони. Серія Економіка та підприємництво*. 2015. № 4 (85). С. 3–9.
7. Михайлов М. В. Напрями протидії корупційному підкупу в Україні. *II Кримінологічні читання, присвячені пам'яті професора О. Г. Кальмана*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (21 лист. – 12 грудн. 2016 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. 120 с.
8. Посібник з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції. Київ, 2015. 72 с.
9. Корупція в приватному секторі. URL: http://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/doslidzhennya/8.pdf. (дата звернення: 16.04.2019).